

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И НЕОЛОГИЗАЦИЯ
(НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ НЕОЛОГИЗМИТЕ С КОМПОНЕНТ
ПОСТ-, POST- В БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК)

Диана БЛАГОЕВА

0.0. В периода от края на 80-те години на XX век до днес в лексикалната и словообразователната система на българския / нататък БЕ / и на чешкия език / нататък ЧЕ / настъпват значителни количествени и качествени изменения, свързани с изключителното динамизиране на номинационните езикови процеси в новите обществено-политически условия, срв. Садликова и др. 1994, Бояджиев 1995, Балкански 1999 и др. В тези изменения намират отражение всички по-важни тенденции, обуславящи развитието на славянските езици на съвременния етап: "тенденция към демократизация и интелектуализация, към терминологизация и детерминологизация, към интернационализация и национализация, към иновация и стабилизация" /Бъчаров 1990, 130/ в тяхното сложно преплитане и взаимодействие.

0.1 Тенденцията към интернационализация се реализира "като комплекс от системно-структурни тенденции" /Гутшмид 1998, 99/ и една от най-характерните нейни прояви в съвременните славянски езици е нарастване на дела и активизиране на ролята на интернационалните езикови елементи /лексикални единици, коренни и фиксирани морфеми/. На един такъв елемент - представката **пост-, post-** като активно средство за неологизация в най-новото българско и чешко словообразуване, е посветено настоящото изследване.

1.0 Като интернационален "терминоелемент" /Акуленко 1972, 63/ от латински произход компонентът **пост-, post-** е отдавна познат в двата разглеждани езика. Той носи значение "след, който става или се намира след друго нещо" /Милев 2000, 309/ и влиза в състава на група термини /интернационализми или заемки/ от областта на медицината /постембрионен, постнатален, postnatální, postmortální/, езикознанието /постфикс, postporice/, изкуствознанието /постимпресионист, postimpresionismus/ и др. И в двата езика компонентът **пост-, post-** претърпява относителна функционална автономизация в резултат на отчленяването му /от синхронно гледище/ в морфемната структура на съответните интернационални думи или заемки в БЕ и ЧЕ и осмислянето му като словообразователен елемент /префикс/. Предпоставка за това е наличието на структурно-семантична съотносителност и системни отношения на лексемите с този компонент с други единици от речниковия състав на езика /постнатален - натален, постимпресионизъм - импресионизъм, posttraumatický - traumatický, postpubertální - pubertální; постоперативен - следоперативен, postoperační - pooperační, постоперативен - предоперативен, postoperační - předoperační/.

Като се има обаче предвид, че "промяната на максимална словообразователна адаптация на заимствана лексика или морфема е свободната им съчетаемост с местни словообразователни основи или форманти" /Фурдик 1984, 149/, трябва да се отбележи, че в периода преди края на 80-те години префиксът **пост-, post-** и в двата езика е слабо адаптиран, тъй като не се комбинира с домашни основи.

1.1 Засилените неологизационни процеси в БЕ и ЧЕ в последно време и преди всичко появата на нови интернационални думи с компонент **пост-, post-** /постмодерен, постиндустриален, посткомунизъм, посткомунистически, посттоталитаризъм, пост-

тоталитарен, постсъветски, *postmoderní*, *postindustriální*, *postkomunizmus*, *postkomunistický*, *posttotalitarismus*, *posttotalitní*, *postsovětský* и др. /дават тласък за ускоряване на усвояването на префикса в словообразователната система на двата езика².

Наблюдава се разширяване на деривационните възможности на форманта в словообразователния модел **пост-**, **post-** + адекативна основа, при което е налице комбиниране с основи както от чужд, /включително нелатински/, така и от домашен произход. По този модел в двата езика са произведени неологизмите : *постизборен*, *постуроелов*, *постприватизационен*, *постсталинистки*, *postfederální*, *posthippieovský*, *postzinvazní*, *postkatastrofický*, *postkolchozní*, *postmanželský*, *postmateriální*, *postnacionální*, *postplyšový*, *postpřelomový*, *postpunkový*, *postproduktivní*, *postsezonní*, *postsametový*, *poststudenoválečnický*, *posttelevizní*, *postvelmocenský*/, които имат характер на хибриди.

Със значително по-голяма продуктивност и активност се отличава моделът в ЧЕ. Данните от работния корпус на изследването⁴ сочат, че чешките новообразувания с разглежданата представка са около три пъти повече от българските. От друга страна, чешкият префикс показва сравнително по-големи възможности за съчетаване с домашни основи. Докато в БЕ за засвидетелствани отделни хибридни образувания с основа от домашен произход /*постизборен*, *оказионално посткметски*/, в ЧЕ те са по-широко представени: *postpřelomový*, *poststudenoválečnický*, *postvelmocenský* и др. Тези обстоятелства говорят за по-висока степен на адаптираност на разглеждания интернационален формант в ЧЕ в сравнение с БЕ.

1. 2. За усвояване на неологизмите с- **пост-**, **post-** в лексикалната система на двата езика съдейства тяхното встъпване в системни връзки с други речникови единици. Наблюдават се отношения на синонимия: *постизборен* - *следизборен*, *постприватизационен* - *следприватизационен*, *postsametový* - *posametový*, *postsovětský* - *possovětský*, *postinvazní* - *poinvazní*; и на антонимия: *постприватизационен* - *предприватизационен*, *постизборен* - *предизборен*, *postprivatizační* - *předprivatizační*.

1. 3. Активизирането на интернационалния елемент **пост-**, **post-** в БЕ и ЧЕ е проява на тенденцията към интернационализация. Макар че има доминиращ характер обаче, тези тенденции и в двата езика не действат изолирано, а в противоборство с противоположната тенденцията към национализация /или автохтонизация, срв. Гудшмит 1998, 100/. Стремелът към автохтонизация намира израз в създаването на полукалки /*следтоталитарен*/, както и в допълнителната дистрибуция на чужди и домашни форманти /*постуроелов*, но *следдесетоноемврийски*, *postpunkový*, *postkapitalistický*, *postfederální*, *postnacionální*, но *polistopadový*, *popřevratový*, *poperestrojkový*, *pokuponový*/.

2. 0. От направените наблюдения върху кръга неологизми с компонент **пост-**, **post-** в БЕ и ЧЕ се налагат следните по-важни обобщения и изводи.

2. 1. Налице е сходство в общите насоки и тенденции в протичащите на съвременния етап иновационни процеси в лексикалната и словообразователната система на БЕ и ЧЕ. Като едно от основните средства за неологизация и в двата езика се очертава хибридизацията. Активното образуване на хибриди, както и увеличаване на количеството интернационални думи свидетелства за засилената роля на тенденцията към интернационализация в разглежданите езици.

2. 2. Откриващите се междуезикови различия са свързани с конкретни прояви на процеса на интернационализация в словообразователната система на БЕ и ЧЕ.

Липсва паралелизъм в степента и темповете на усвояване на интернационалните деривационни елементи в двата езика.

БЕЛЕЖКИ

1. За сходни процеси с чужди по произход елементи в двата езика вж. съответно Радева 1991, 44; Мартинцова и др. 1987, 136.
2. Има основания да се говори и за наличието на някои извънсистемни причини за активизиране на компонента **пост-, post-** в двата езика. Сред тях е например езиковата мода, срв. Садликова и др. 1994, 272.
3. Застъпваме по-широкото схващане за същността на хибридите като словни единици с етимологично разнороден морфемен състав, срв. Бутлер 1990, Мартинцова и др. 1987.
4. Корпусът включва материал от лексикографски източници /Милев и др. 2000, Сохова и др. 1994, Речник на неологизмите 1998, Савицки и др. 1999 и др./, от лексикалната картотека на Института за български език при БАН и от лична ексерпция.

ЛИТЕРАТУРА

- Акуленко 1972: В.В. Акуленко. Вопросы интернационализации словарного состава языка. Харьков, 1972.
- Балкански 1999: Т. Балкански. За някои тенденции в най-новото българско словообразуване. - Актуални проблеми на българското словообразуване. София, 1999.
- Бояджиев 1995: Т. Бояджиев. Динамични процеси в лексикалния състав на българския език. - Българистични студии. София, 1995.
- Бутлер 1990: D. Buttler. Hybrydy w nowym słownictwie polskim. - Poradnik językowy, 1990, №2.
- Бъчваров 1990: Я. Бъчваров. Прояви на езиковата динамика в съвременния български и съвременния чешки език. - Съпоставително езиковедие, 1990, № 4-5.
- Гутшмид 1998: K. Gutschmidt. Понятието тенденция в Пражката лингвистична школа и неговото значение за синхронното изучаване на славянските езици. - Slavica Pragensia ad tempora nostra. Praha, 1998.
- Мартинцова и др. 1987: O. Martincova, N. Savicky. Hybridní slova a některé obecné otázky neologie. - Slovo a slovesnost, 1987, №2.
- Милев и др. 2000: Ал. Милев, Б. Николов, Й. Братков. Речник на чуждите думи в българския език. Пето издание. Допълнено и основно преработено от Е. Пернишкѐ. С., 2000.
- Неологичен речник 1998: Nova slova v češtině. Slovník neologizmů. Praha, 1998.
- Радева 1991: В. Радева. Словообразуването в българския книжовен език, София, 1991.
- Савицки и др. 1999: N. Savicky, R. Šišková, E. Šlaufová. Rusko-česky a česko-ruský slovník neologizmů. Praha, 1999.
- Садликова и др. 1994: M. Saldiková, N. Savicky, R. Šišková, E. Šlaufová. Slovník postprelomové doby. - Slavica, 1994, № 3.
- Сохова и др. 1994: Z. Sochová, B. Poštoľková. Co v slovníčích nenajdete. Novinky v současné slovní zásobe. Praha, 1994.
- Фудрик 1984: J. Furdík. Slovtvorba - hybná síla lexikální dynamiky. - Obsah a forma v slovní zásobe. Brno, 1984.